

az órán, hanem folytatódik iskola után otthon vagy akár egy szakkörben. Márpedig mi lehet fontosabb annál, mint hogy a gyerekek maguk keresik az alkalmat az írásra és ők noszogatják a felnőtteket, hogy olvassák el legutóbbi „cikküket”?

Cave Ágnes

A környezeti oktatás jövője

A környezetvédelem és a pedagógiai tevékenység mint alkotmányos értékek

A környezetvédelem oktatása alapvetően pedagógiai feladat. A pedagógiai feladatok azonban nem választhatók el teljesen a szabályozási környezettől, hiszen a különféle – szakmai, jogi, erkölcsi stb. – normák határozzák meg a pedagógia mozgásterét. Tehát azt a mozgásteret, melyben az iskolai oktatás folyik.

A környezetvédelem jogszabályi változásai, ha közvetlenül nem is mindig – illetve többnyire nem –, de indirekt jelleggel irányítják a zöld pedagógia gyakorlóit. Magyarország az utóbbi években is megélt környezetjogi változásokat, de a környezetvédelemben még várat magára egy teljesen új törvény, mely az új alkotmány környezetvédelmi követelményeit és vívmányait bontja majd ki. Akárcsak az 1995. évi, többször módosított, hatályban lévő környezetvédelmi törvény, az új alkotmány alapján várhatóan elkészülő új zöld kódex is tartalmaz majd útmutatást az ökoppedagógia számára. Miként a hatályos zöld kódex, az új környezetvédelmi törvény is az általános keretet lesz hivatva meghatározni. Az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő Eseti Bizottsága „Magyarország Alkotmányának Szabályozási Elveiről” szóló, az Országgyűlés Hivatalába 2010. december 20-án beérkezett önálló indítványa úgy fogalmaz: „Mindenkinnek joga van az egészséges környezethez, ezért mindenkinnek kötelessége is az élő és élettelen környezet óvása. A testi és lelki egészség biztosítása érdekében az állam törvény alapján gondoskodik a munkavédelemről, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezéséről, a sportolás és rendszeres testedzés biztosításáról, valamint az épített és természetes környezet védelméről.” „Az alkotmány – az egészséghoz való joghoz hasonlóan – tartalmazza azokat az állami kötelezettségvállalásokat, melyek az alkotmányban szereplő szociális és kulturális jogok előmozdítását szolgálják.”

Az, hogy hatályos helyesírási szabályzatunk értelmében az „alkotmány” szót kisbetűvel kell írni, míg a jogalkotási termékekben rendre-másra nagybetűvel szerepel, felvetheti helyesírásunk ez irányú aktualizálását. Lehetséges, hogy az „alkotmány”-nak írásban is „Alkotmány”-nak kellene lennie. Hasonlóképpen az „alaptörvény”-t is „Alaptörvény”-nek lehetne írni. Mivel számos ilyen részletkérdés bújik meg jogi reformjaink mögött, ezzel jelenleg nem érdemes foglalkozni.

Az alkotmányos értékek között tehát továbbra is szerepel a környezetvédelem és a pedagógiai tevékenység. A hangsúlyok azonban elmozdultak. Jelenleg a környezetvédelem olyan alkotmányos érték, mely önmagában is törvényt keletkeztet. A leendő környezetvédelmi törvényünk megfogalmazásai azonban óhatatlanul is általánosabb és ezáltal időt állóbb textust fognak eredményezni.

A környezeti edukáció jövője

Ma még nem látszik, mikorra válhat elkerülhetetlenné egy környezetvédelmi törvény megalkotása, és az is kérdés, hogy az ökoedukáció szerepelhet-e egy tágabban és alapelveiben fogalmazó zöld kódexben.

Egy hasonló megoldás nem idegen Európában, hiszen az alkotmányt nem lehet túl részletezőre szabni. Szükség van az alkotmányos megfogalmazások főbb szabályozási területeket lefedő, egységes, alapjogias kódexeire is.

A környezeti edukáció:

- vagy kikerül a környezetvédelmi kódexből, és kizárálag a nemzeti köznevelési törvény hatálya alatt kap helyet,
- vagy mind a környezetvédelmi törvény, mind pedig a nemzeti köznevelési törvény tartalmaz elvi szintű megfogalmazást.

Jogtechnikai szempontból a második francia bekezdésben foglaltat nehezebb megvalósítani. Azért, mert így ügyelni kell a tökéletes jogi kompatibilitásra. Ez egy nehezen (re)formálható törvény esetén fokozott jogalkotói figyelmet és jövőbe látást igényel. Nemzeti köznevelési törvényünk 78. §-ának (5) bekezdése kimondja, hogy az oktatásért felelős miniszter és a környezetvédelemért felelős miniszter közös programok kiadásával, pályázatok kiírásával segíti a környezeti nevelés, oktatás feladatainak végrehajtását és az Erdei Iskola Program, Erdei Óvoda Program, Zöld Óvoda Program, Zöld Iskola Program megvalósulását.

Hamza Gábor professzor a Joggudományi Közlöny hasábjain felveti: „Utalni kellene arra, hogy az emberi jogok alkotmányban szereplő felsorolása nem feltétlenül jelent teljes fel sorolást, azaz taxációt”. A szerző az USA IX. alkotmánykiegészítését, valamint a perui és a bolíviai alkotmányt hozza fel példaként.¹ Ez egy lehetőség, mellyel a jogalkotó megkönyíthetné a lakosság és a beletartozó pedagógustársadalom minden napos joghasználatát. A nem taxatív konstitucionális enumeráció is járható út. Az alkotmány rövidsége azt is je lenthetheti, hogy a sarkalatos törvények emberi és állampolgári többletjogokat tartalmaznának.

Az alkotmányban foglaltakhoz képest tágító értelmezést nyújtó sarkalatos törvények bővebbre is foghatják az alapjogokat; a jogok tartalmának pontos meghatározása azonban szűkebbre is metszheti az alkotmányozó hatalom eredeti szándékait. A környezetvédelem és az oktatás kapcsán a szűkítő és a bővítő megfogalmazásnak alapvetően harmonizálnia kell a formálódó-képlékeny globális jogi szisztemával.

Szabadságok, jogok és kötelességek

Az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő Eseti Bizottsága „Magyarország Alkotmányának Szabályozási Elveiről” szóló indítványa az új alkotmány alapértékei között kiemeli a demokráciát, a jogállamiságot és az alkotmányosságot. A már meglévő alapértékek így további fejlődést érhetnek meg. Alkotmányos alapértékeink evolúciója nélkülözhetetlen az állandó változásban lévő hazai jogrendszer szempontjából. A hazai jogrendszer változásai pedig egyértelműen egy globális jogrendszer irányába gravitálnak.

A szabadság és a társadalmi szolidaritás szintén alapértékek a magyar társadalomban. A fenti indítvány ezeket is tartalmazza. A szabadság kettős felfogásban érthető:

- egyrészt a magyar nemzet és az egyéb államalkotó nemzetiségek történelmi szabadságának kivívásaként,
- másrészt pedig az alapvető szabadságjogok biztosításaként.

Hazánk jogtörténetét tekintve, minden két értelmezés helyes és aktuális. Magyarország sokat küzdött a szabadságáért, de a megszerzett szabadságot csak úgy lehet megtartani, ha az alapvető szabadságjogok maradéktalanul érvényre juthatnak hazánk joghatósága

1 Hamza Gábor (2010) Észrevételek a készülő új alkotmányhoz. *Joggudományi Közlöny*, Vol. LXV., No. 12., p. 647.

alatt. A jogállamiság megköveteli, hogy a jogalkotó hatalmak jogi normatív keretet biztosítanak az olyan alapjogoknak, mint az egészséges környezethez való jog, valamint az edukáció. Az alapjogok közti átjárhatóság az alapértékek összhangját teremtheti meg. Ehhez jogi tapasztalatot, jogi szaktudást és a hazai kultúra hagyományait kell tudni ötvözni az európai és a globális jogi tradíciókkal és egyéb írott joganyaggal.

A társadalmi szolidaritás a környezet védelmében elengedhetetlen. Ki kell azonban terjeszteni a globális léptékű, társadalmak közti szolidaritásra. A környezet védelme nem állhat meg az országhatárnál. Környezetet csak globális jelleggel lehet és érdemes oltalmazni. Ehhez népek és nemzetek kell, hogy szolidaritást vállaljanak egymással a fair trade és a környezeti igazságosság jegyében, valamint a Föld és az egyéb égitestek természetkincseinek egyenlő, gazdasági-militáris hatalmi tényezőktől független elosztása révén.

Az indítvány megfogalmazza továbbá, hogy „az alapvető jogok kötelezettségekkel és felelősséggel járnak”. Az alapjogok és alapkötelességek két pólus köré szerveződő előírások, melyek egyik pólusán a lakosságnak az állammal és a társadalommal szembeni követelései sorakoznak, míg másik pólusán ezen követelések ellentételezései. A lakosság tehát nem csupán jogosulttá, hanem kötelezettségi válik. A felnőttként kezelt hazai lakosság a környezetet nemcsak élvezni jogosult, de köteles tenni is érte, hogy az megmaradjon a jövő generációk számára. A tanulás nemcsak jog, hanem – bizonyos életkorban, illetve egyes foglalkozások szabályai szerint – kötelesség is.

Falsus consensus(?)

A környezetvédelemre nevelés a környezeti művelés egyéb formáival kiegészülve élethosszúig tart. A lakosság szellemi és nem anyagi képességeihez mérten veszi ki részét a környezeti művelődésből. Azaz törvénybe foglalandó alapelvekkel kell legyen, hogy a környezetvédelmi oktatás és művelés – akárcsak az oktatás és művelés legtöbb alesete – nem a lakosság pénztárcájától, hanem egyedül az egyes ember szellemi kapacitásától függhet.

Csányi Vilmos professzor az Iskolakultúra lapjain írja: „Az iskola kicsiben az adott társadalmi rendszert mintázza. A tanító és a »büdös kölyök« konfliktusainak képe egyszerűsített modellje a zsarnok és a nép szembenállásának. Amint az iskola működni kezd, megindul a harc a zsarnok ellen. Elgáncsolják a tanítót a padsorok között (...).² Az iskola – mint az Csányi Vilmos megfogalmazásából is kiderül – nemcsak a jogok és lehetőségek hiánya-többlete mentén szerveződik. Azaz nemcsak az számít oktatási rendszerszervező erőnek, hogy kinek mennyi jog és mennyi bankó van a zsebében. Nemcsak az számít, hogy divatos márkaúj ruhája, táska, biciklije, motorja van-e a padtársnak. Miként az sem kizárolagos érv, hogy a pedagógusai jövedelmet milyen szakos tanárok tudják kiegészíteni magánórákkal, vagy hogy kihez kerül az igazgatói és kihez az igazgatóhelyettesi stallum.

A szociálpszichológiai *falsus consensus* esete igen gyakran felmerül: az egyazon osztályban tanító pedagógusok között kialakulhat és gyakran ki is alakul olyan vélekedés, amely a többségen lévő szülők és diákok véleményét azért nem veszi figyelembe, mert feltételezi, hogy a három-négy pedagógus környezetvédelmi felfogása megegyezik az osztályba járó tanulók és családjuk zöld gondolkodásával. Ilyenkor sokszor évek telhetnek el, mire a látens konfliktusok mögül felbukkan a valós ok: a rendezetlen nézetelérések.

Amikor pedig a környezettudatosságra fogékony kisebbség és a zöld életvitel iránt indifferens többség közti konfliktus oka az egyszerű tükkörpercepció, a konfliktusfeloldás még messzebb kerül a valós konszenzualitástól.

² Csányi Vilmos (2010) Az iskola. *Iskolakultúra*, No. 9., p. 84.

Az amerikai zöld oktatás ébredése és továbbgyűrűzése

Az 1972. évi stockholmi környezetvédelmi ENSZ-konferenciát követően, 1975 októberében elfogadták a Belgrádi Kartát. Ezt 1977 októberében a tbiliszi konferencia követte. Az 1970-es évek a modern környezeti edukáció nemzetközi megfogalmazását hozták magukkal.

A környezeti edukáció gondolatát Rousseau *Emiljéhez* visszavezetni erős túlzásnak tűnhet. Rousseau bölcslete követőkre talált, és ma is számos gondolata időszerű. A környezeti edukáció azonban nem Rousseau-nál keletkezett. Az 1970-es évek előtt természettudományos oktatásról és nevelésről lehet beszélni, de a mai értelemben vett környezetvédelemről semmiképpen.

Az 1970-es évek tehát nemzetközi talajon is előrelépést hoztak, de a nemzeti szintű környezetvédelmi edukáció sem maradhatott el a globális törekvésektől. Én magam a nyolcvanas években még nemigen hallhattam a környezetvédelem korabeli, modern áramlatairól. A környezetismeret-órák és a kurrens, nyugati, zöld jogi, zöld etikai és zöld filozófiai áramlatok igen távol álltak egymástól. A környezetvédelem globalizációja pedig egy hidegháborútól sújtott bolygón nehezen bontakozhatott ki. Ezzel vární kellett a kilencvenes évekig.

1990-ben az USA Kongresszusa elfogadta az országos környezetvédelmi oktatási törvényt (*National Environmental Education Act*). Az USA lépése példaként szolgált az egykor nyugati és keleti blokkban egyaránt. A 2. paragrafus (a) pontjának (3) alpontja kimondata: a környezeti problémák úgy az életminőségre és a városias területek gazdasági életére, mint a vidéki területek természeti egyensúlyára nézve komoly veszélyt jelentenek. A 2 (a) (4) szakasz megfogalmazta: ahhoz, hogy hatékony választ találjunk az összetett környezeti gondokra, meg kell értenünk a természeti és az épített környezet működését, valamint oda kell figyelnünk a környezeti problémák keletkezésére, és kellő környezeti ismeretekkel kell felvérteznünk magunkat. A 2 (a) (5) szakasz szerint: jól képzett, profeszszionális munkaerő kell ahhoz, hogy a környezeti problémákat mind hatékonyabban kezelhessük, továbbá, hogy környezetvédelmi programjainkat célba juttathassuk. A következő szakaszok a *not adequate* és a *not sufficient* kifejezésekkel ostromozzák az USA addigi erőfeszítéseit a környezeti oktatás terén.

Miként az USA is ki akart lépni az „inadekvát” és az „insufficiens” kategóriákból, úgy a világ többi országa is – ahol épp nem politikai színezetű konfliktusok, háborúk foglalták le a vezetést – követni akarta az amerikai példát. Sorra-rende születtek a környezeti oktatás reformját zászlajukra tűző programok, szabályozások.

Bajor, amerikai és québeci megoldások

A bajor közoktatási törvény 1. cikkelye – egyebek mellett – a közoktatás fő céljának tekinti a természetért és a környezetért való felelősségtudat (*Verantwortungsbewusstsein für Natur und Umwelt*) kialakítását. Ugyanez a szakasz megfogalmazza az Isten iránti tisztelet oktatását-nevelését is. A bajor megoldás hazai körülmények között is alkalmazható lenne. A természettudomány és a hit a bajor megoldásban jól megfér egy cikkely keretében.

Számos megoldás szolgálhat példaként Magyarország számára. A hivatkozott bajor jogalkotási produktumot nem feltétlenül kell egy az egyben átvenni. A megfogalmazáson változtatni, a célokban módosítani is lehetséges.

Az USA 1990. évi, fent idézett környezeti oktatási törvényének 4. paragrafusa a környezetvédelmi államigazgatási szerv keretében felállítani rendelte az *Office of Environmental*

Education hivatalt. Az 5. szakasz ún. *Environmental Education and Training Program* keretében rendelte el, hogy közoktatási szakembereket képezznek a környezeti tudás szakszerű és eredményes átadására. A környezeti oktatást megoldandó államigazgatási feladatnak tekintő modell európai körülmenyek között sem lenne elképzelhetetlen.

Magyarországon is hatásos lehetne a környezeti oktatás és a környezetvédelmi államigazgatás összekapcsolása. Továbbá a pedagógusok megismerekedhetnének a zöld gyakorlat valóságával. A környezetvédelem közjogi gyakorlatának megismertetése segítene a környezetvédelmet oktató pedagógusok szemléletét valóságközelbe hozni. A környezetvédelem gyakorlata azonban nemcsak közjogi joggyakorlatból áll. A környezetvédelem egyéb területein is lehetne gyakorlati oktatást szervezni a leendő ökopedagógusoknak: ilyen terület a környezetvédelem természettudományos oldala, a környezetvédelem bölcsészeti megközelítése, a környezetvédelem műszaki területe és a környezetvédelmi magánjog is. Mindezek akkor lennének különösen hasznosak, ha a tanárjelöltek működés közben láttnak a jogot, a filozófiát, az ökológiát és a környezeti technológiákat.

A bajor közoktatási törvény haladó, egyszerre spirituális és materiális elemeket is tartalmazó megszövegezése a mai kor követelményeinek messze jobban eleget tesz, mint a kizárálag Isten-központú és a természettudomány teljesen elvető, vagy a kizárálag természettudományos és ateista jogtermékek. A pápai állam sem utasítja el a természettudományt – erről XVI. Benedek pápa többször nyilatkozott. Isten léte és létnének tanítása tehát nem mond ellent a környezettudatosság gondolatának. Éppen ellenkezőleg: a teremtett környezet féltése-óvása felelős emberi magatartás.

Québecben az 1980-as, valamint az 1990-es évek pedagógiai szakirodalmában erőteljes hangon fogalmazódott meg az ottani oktatási rendszer kritikája. A québeci oktatási reform a 2000-es évekre érett meg. Öt fő területet jelöltek meg: 1) környezet és fogyasztás, 2) egészség és jólét, 3) orientálás és vállalkozás, 4) tömegtájékoztatás, 5)együttélés és állampolgárság.

A québeci reform egyik lényege, hogy az oktatás középszintjén a diákok – az oktatók segítségével – elemeiből rakják össze a minden napokhoz szükséges tudást. Így a diszciplinaritás helyét a középfokú oktatásban felváltja az interdiszciplinaritás. Mely utóbbi arra vezeti rá a diákokat, hogy minden minden összefügg.³

A québeci megoldás hazánkban a Nemzeti alaptantervben (Nat) voltaképp megvalósulni látszik. A Nat magyarországi viszonyok között a québeci megoldáshoz hasonló választ adott a kor követelményeire. A québeci oktatási reform azonban számos, megfontolásra érdemes gyakorlati példát is magával hozott. Igaz, nem felejthetjük el, hogy Québec és Magyarország – bár mindenkor az észak-atlanti térséghez tartozik – egymástól nagyban eltérő kultúrállamok. Ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy a hasonlóságok nem annyira az egymástól kölcsönöző példákon alapulnak, mint inkább az oktatási jog globalizációján. Azon a folyamaton, amely az oktatási rendszereket – bennük a környezeti edukációval – mindenkor uniformizálja.

A bajor példát – mint kulturális mintát – érdemes követni, de pl. a québeci és a hazai oktatási jog szimilitaritásai a sui generis közép-európai kulturális különállás megszűnéset vetítik elő. Ebben a kulturális sokban főként a globalizáció érezeteti hatását, de a globalizáció miatt nem muszáj eltépni európai gyökereinket, nem kell elszakítani azt a műveltségi köteléket, amely Európát – és benne Magyarországot – megkülönbözteti más földrészektől.

³ Charland, Patrick (2003) L'éducation relative à l'environnement et l'enseignement des sciences: d'une problématique théorique et pratique dans une perspective québécoise. *Vertigo*, Vol. 4., No. 2.

A nemzeti környezetvédelem járható útja

Az utóbbi években Magyarország határozottan rákapcsolódott az európai uniós tagállamok oktatási, környezetvédelmi és egyéb szakpolitikájára. Ez szükséges és hasznos, hiszen Magyarország és pl. Franciaország érdekei nagymértékben egyeznek. Így a magyar politika adekvátan követi az uniós nemzetek politikai lépéseit.

A franciaországi belső jogi lépések nem egy esetben magyarországi követőkre találtak. Az uniós tagságunkból folyó jogharmonizáció még csatlakozásunk előtt lezárult. Azóta az újabb uniós normák implementációja folyik. Ebben nagy könnyebbéget jelent, ha olyan országok példáját követhetjük, mint Franciaország. Mindez nem arra utal, hogy ne meríthetnénk német, brit, holland vagy más forrásokból is. Sarkozy elnök Franciaországára sok mindenben jó irányt mutatott a hazai jobbközép kormányzatnak. Nem tekinthetünk el azonban a keletrebbre és délebbre fekvő szomszédos vagy nem túl távoli, közel azonos geopolitikai légtérbe tartozó államok jogalkotási fejleményeitől sem. Magyarországnak Szlovákiával, Romániával, Ausztriával, továbbá Ukrajnával és három, volt jugoszláv tagköztársasággal is harmonikus viszonyt kell fenntartania. Ehhez a környezetvédelmi művelés terén a kulturális tapasztalatcseré, valamint a környezetvédelem gyakorlata terén a környezetvédelmi kooperáció kulcskérdésnek számít. Ebből a szempontból Ukrajna is fontos partnere hazánknak, de Szerbia unióba lépési törekvései sem kerülhetik el a magyar külpolitika figyelmét. Ukrajna kis területen határos hazánkkal, de környezetvédelmi és nemzetgazdasági aspektusból minden más szomszéd államnál relevánsabb az ukrán féllel kialakított jó kapcsolat, és annak életben tartása.

A szerb EU-ba törekvés Magyarország számára talán soha vissza nem térő lehetőséget kínál az ott élő magyar nemzetiség környezeti érdekeinek kiemelt képviseletére. A környezeti igazságtalanság – azaz egy gyengébb helyzetben lévő nemzetiség természeti kincsinek elrablása, kizsákmányolása – nemcsak a harmadik világ és a fejlett társadalmak közti feszültségek forrása. Európai országok közt is lehet tenni a más államban élő minoritás környezeti érdekeinek védelmében. Erre Szerbia ma fokozottan hajlandónak, nyitottnak mutatkozik. A környezeti igazságosság egy-egy nemzetiség túlélésének fundamentális kondíciója. Hasonló lehetőségeink Ukrajnával kapcsolatban is adódhathnak. A természet adta környezeten egy-egy kormányzat sokat javíthat, ha kellő politikai szándék és elegendő anyagi muníció áll a rendelkezésére. A szándék formálásában és az anyagiak kiharcolásában pedig az anyaország szerepe vitathatatlan.

Extra scholam(?)

A környezeti oktatás extra scholam jelleggel is megvalósulhat. Ma ez egy üdítő kiegészítője az iskolarendszerű oktatásnak. Egy jövőbeli szabályozás a zöld oktatást extra scholam kötelezően választhatóvá teheti: azaz iskolai környezeti oktatás helyett például egyesületek kezébe is helyezheti. A vegyes rendszer helyett alternatíváként is bevezetheti a civil zöld oktatást.

Ehhez megbízható környezetvédő egyesületekre van szükség, ahol az oktatást olyan szakképzett személyek végzik, akik az iskolai rendszerben is jogosultak lennének zöld oktatást tartani. Az egyesületek az alternatív zöld oktatás jogi keretét biztosítanák. Felvethető lenne az egyéni vállalkozói minőség vagy az egyéni céggel mint alakzat, de az egyesületi forma nagyobb fokú jogi biztonságot kölcsönözne. Így az iskolarendszerű környezetoktatást hamarosan szubrogálnák, majd esetleg szubsztituálnák az egymással versengő egyesületek. A helyes szakmai mederbe terelt verseny jogállami keretek között olyan szabadságot engedne a környezeti oktatásnak, amely – előbb-utóbb – más oktatási területekre is átterjedhetne.

A civil karakter nem jelentene mindenképp iskolarendszeren kívüliséget, hiszen jogi szabályozással az oktatás ezen móduszát is az iskolarendszer részévé lehetne tenni. Mindazonáltal a környezeti művelés civil kézben alkalmasabb volna az előrehaladottabb korú lakosság bevonására is. A civilség Magyarországon sajnos sokszor egybeforrt a túlméretezett és hanyagságba hajló szabadsággal. Civilnek lenni – helyes jogkövetés mellett – nagyobb felelősséggel jár, mint az állam és az önkormányzatok védőszárnyai alatt cselekedni. A civilség nem a vallásos tudat elnyomására irányul, hanem az értékppluralitás kibontakoztatására: azaz – *inter alia* – a hazai egyházak értékversengését is segíthet kanalizálni.

Az oktatás szigorúságának és követelményorientáltságának éppen a jog adta szabadság nyújthat kvalitatív diverzitást. A környezeti oktatás így egyrészt a jelenleginél kisebb hatalmi távközre tenne szert, másrészt, az iskolák parciális tehermentesítével, az edukáció mennyisége helyett nagyobb figyelmet lehetne fordítani az oktatás minőségére.

Julesz Máté

Hallgatói értékvilágok és kari struktúrák

Az egyetemek-főiskolák kari struktúrájának vizsgálata szinte magától értefödően kínálja fel a hallgatói bázisok összehasonlítását olyan dimenziókban, amelyek a felsőoktatás területén egyenlőtlenségeket generálnak. Szinte evidenciának számítanak azok a kijelentések és vizsgálatok, amelyek párhuzamot vonnak pl. a hallgatók különböző tőkefajtákkal való ellátottsága vagy a szülők iskolai végzettsége és a kari struktúrák között. Az egyes karok merítési bázisa, beiskolázási körzete sajátos jegyeket mutat fel, s adja meg nagyvonalakban azok presztízsének nagyságát, s kínálja a diákok számára akár az első-generációs értelmiségévé válás útját, akár pedig egy igen kedvező kilépési lehetőséget a munkaerőpiac vagy a doktori tanulmányok felé. Különösen igaz ennek a kettősségnak az együttes jelenléte az integrációval létrejött „mamutintézményekre”. Jelen tanulmány tárnya szintén egy kari szintű elemzés, ugyanakkor a hallgatói különbségek feltérképezését egy sokkal kevésbé megragadható területen, az értékek világában kívánjuk modellezni. Ez a terület két okból is igen hasznos terepét nyújtja vizsgálódásunknak: egyrészt az értékkutatásokra a magyar nyelvű szakirodalomban kevés példát találni a felsőoktatás intézményi-kari bontásában. A másik ok az értékek világának összetettségében keresendő: az értékpreferenciák egyszerre okai és következményei is lehetnek a továbbtanulási döntések mögött meghúzódó jelenséghalmaznak, illeszkedhetnek vagy megcáfolhatják a kari sztereotípiákat, s összefonódhatnak az adott kar által nyújtott biográfiákkal, motivációs rendszerekkel, perspektívákkal.

Elemzésünk terépét a tizenöt karból álló Debreceni Egyetem képezi (az alminták nagyságából adódóan ebből tizenégy kar adatait tudtuk felhasználni). A kvantitatív elemzés a 2010-es Campus-lét adatbázison alapul, a hallgatói értékpreferenciák feltérképezését pedig a Rokeach-teszt segítségével végeztük el.¹

Az elméleti keretek: az értékek és a felsőoktatás kapcsolata

A két szféra kapcsolatának vizsgálatakor az egyik kiindulópontot számunkra az az elkezelés képezheti, amelyben az értékpreferenciák bizonyos sajátosságai, amelyek leginkább otthonról hozott tényezőkkel magyarázhatók, indukálhatják a felsőoktatásba, annak különböző presztízzsel bíró szegmenseibe való bekerülést. Oktatásszociológiai elméletek és

¹ A tanulmány a Campus-lét a Debreceni Egyetemen: Csoportok, csoportthatárok, csoportkultúrák című, OTKA által támogatott kutatás (K 81858) keretében készült. A kutatás vezetője Prof. Dr. Szabó Ildikó.